

Warszawa, 18.12.1999 r.

RPO/293363/98/II/SF

**Sąd Najwyższy
Izba Karna
w Warszawie**

**Wniosek
Rzecznika Praw Obywatelskich**

Na podstawie art. 13 pkt 3 w zw. z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 20 września 1984 r. o Sądzie Najwyższym (jednolity tekst: Dz.U. z 1994 r. Nr 13, poz. 48 z późn. zm.) oraz art. 16 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (jednolity tekst: Dz.U. z 1991 r. Nr 109, poz. 471)

wnoszę

o podjęcie uchwały wyjaśniającej przepisy art. 101-103 Kpk - których stosowanie budzi w praktyce wątpliwości, przez udzielenie' odpowiedzi na pytanie, czy wprowadzona wymienionymi przepisami instytucja nieważności orzeczeń z mocy samego prawa ma zastosowanie wyłącznie do orzeczeń wydanych po dniu 31 sierpnia 1998 r.

UZASADNIENIE

Zastępca Prezesa Izby Wojskowej Sądu Najwyższego, zarządzeniem z dnia 28 kwietnia 1999 r. sygn. akt WO 7/99, powołując na przepis art. 530 § 2 Kpk odmówił przyjęcia wniosku Rzecznika Praw Obywatelskich

o stwierdzenie nieważności postanowienia Najwyższego Sądu Wojskowego z dnia 8 października 1944 r. i zmienionego nim wyroku Sądu Polowego 1 Korpusu Pancernego z dnia 6 października 1944 r. na podstawie których Aleksander K. i Stanisław C. zostali prawomocnie skazani na kary po 10 lat pozbawienia wolności za czyny określone w art. 41 Kodeksu Wojskowego Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR.

Odmawiając przyjęcia powyższego wniosku, uznano go za niedopuszczalny z mocy prawa przyjmując - jak wynika z uzasadnienia zarządzenia - pogląd Sądu Najwyższego - Izby Karnej wyrażony w postanowieniach z dnia 15 kwietnia 1999 r. w sprawach V KO 96/98 i IV KO 96/98 według którego stwierdzenie nieważności na podstawie art. 101 i nast. Kpk następować może jedynie wobec orzeczeń wydanych po dniu 31 sierpnia 1998 r., a więc wobec orzeczeń wydanych po dniu wejścia w życie Kodeksu postępowania karnego z dnia 6 czerwca 1997 r.

W powołanych w zarządzeniu postanowieniach Sąd Najwyższy - Izba Karne pozostawił wnioski skazanych o stwierdzenie nieważności bez rozpoznania, wyrażając pogląd, iż niezależnie od tego, że instytucja ta nie powinna dotyczyć orzeczeń o charakterze incydentalnym, może być stosowana jedynie do orzeczeń wydanych po dniu 31 sierpnia 1998 r., a więc jedynie wobec orzeczeń wydanych po dniu wejścia w życie Kodeksu postępowania karnego z dnia 6 czerwca 1997 r.

Zawarta w obszernych uzasadnieniach obu postanowień argumentacja odwołująca się do wykładni systemowej, celowościowej w odniesieniu do charakteru orzeczenia o stwierdzeniu nieważności zmierza do wykazania, że orzeczenia wydane przed dniem 1 września 1998 r. nie mogą być uznane za nieważne bowiem wprowadzona przepisem art. 101 Kpk instytucja nieważności orzeczeń nie istniała w Kodeksie postępowania karnego z 1969 r. i wszystkie orzeczenia, wydane przed dniem 1 września 1998 r. obarczone wadami procesowymi określonymi w art. 101 § 1 pkt 1-8 Kpk były w dacie ich wydania orzeczeniami „ważnymi”, a wada którą obciążone było dane orzeczenie zaliczona była bądź do tzw. bezwzględnych przyczyn odwoławczych o jakich mowa w cyt. art. 101 § 1 pkt 1-4 Kpk, bądź do

szczególnie ważnych tzw. względnych przyczyn odwoławczych określonych w pkt 5 oraz 7-8 w/w art. 101 § 1 Kpk i z tych względów korektura takiej wady była możliwa jedynie na drodze postępowania odwoławczego lub kasacyjnego, nie zaś postępowania w przedmiocie stwierdzenia nieważności i droga taka pozostała także po wejściu w życie Kodeksu postępowania karnego z 1997 r.

Trafność poglądu wyrażonego w obu postanowieniach upatruje Sąd Najwyższy również w tym, że stwierdzanie nieważności również wobec orzeczeń wydanych przed wejściem w życie Kpk z 1997 r. musiałyby wynikać z wyraźnego przepisu, ustawy, jak to np. ustawodawca unormował w ustawie z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego.

Wyrażony w obu postanowieniach pogląd co do cezury czasowej decydującej o dopuszczalności stwierdzenia nieważności orzeczeń budzi istotne wątpliwości.

Znalazły one m.in. wyraz w postanowieniu Sądu Najwyższego - Izba Karna z dnia 26 października 1999 r. sygn. akt V KZ 73/99. W postanowieniu tym Sąd Najwyższy - Izba Karna nie kwestionuje wprawdzie linii rozumowania zaprezentowanej w wymienionych wyżej dwóch orzeczeniach, zauważył jednak problem dopuszczalności stwierdzenia nieważności orzeczeń wydanych w okresie obowiązywania Kodeksu postępowania karnego z 1928 r., któremu instytucja nieważności była znana, odchodząc od zakreślonej w uprzednich swych orzeczeniach cezury czasowej decydującej o dopuszczalności stwierdzenia nieważności orzeczeń na podstawie przepisów art. 101 i nast. Kpk i uzależniając możliwość zastosowania tej instytucji od tego czy w czasie wydania orzeczenia dotkniętego uchybieniami z art. 101 kpk była unormowana w obowiązujących przepisach procedury karnej. Wątpliwości te narastają przy uwzględnieniu reguł, które określają zakres mocy obowiązującej przepisów procesowych w czasie. Sąd Najwyższy wprawdzie zauważył, że art. 101 § 1 Kpk nie czyni żadnego rozróżnienia orzeczeń, które podlegają ocenie w trybie art. 102

i nast. Kpk, także z punktu widzenia daty ich wydania, a zatem *prima vista* mogłoby się wydawać, że dopuszczalne jest stwierdzenie nieważności każdego orzeczenia niezależnie od tego kiedy zostało ono wydane. Wydaje się jednak, że Sąd Najwyższy nie dostrzegł, iż zakres mocy obowiązującej regulacji procesowych w czasie nie wynika i nie może wynikać z przepisów zawartych w Kpk, natomiast zawsze jest określany w przepisach wprowadzających /np. w odniesieniu Kpk z 1928 r., z 1969 r. oraz obecnie obowiązującego/. Przepisy wprowadzające Kpk z 1997r. kierują się regułą *lex retro agit* - co wyraźnie wynika z art. 6 tych przepisów stanowiącego generalną zasadę, że do spraw wszczętych przed dniem wejścia w życie nowego Kpk, stosuje się nowe przepisy. Powołana regulacja zawarta jest w art. VII przepisów wprowadzających Kpk z 1969 r. Wyjątki od tej reguły określone były w art. VIII i IV p. wpr. z 1969 r. aktualnie zaś w art.7 i 8 przepisów wprowadzających Kpk z 1997 r.

Wydaje się zatem, że kwestię zakresu czasowego obowiązywania art. 101 i nast. Kpk należałoby oceniać na tle art. 6 przepisów, wprowadzających Kpk, przy uwzględnieniu treści art. 10 tych przepisów.

Istotną kwestią, składającą się na wątpliwości w omawianym zakresie jest zagadnienie określenia momentu od którego orzeczenie jest nieważne oraz prawomocności orzeczeń dotkniętych wadą nieważności. Sąd Najwyższy odwołując się w tej materii do orzecznictwa Sądu Najwyższego utrwalonego na gruncie przepisów Kpk z 1928 r. zauważył i przyjął jako bezsporne, że takie orzeczenie (dotknięte wadą nieważności) jest nieważne od samego momentu jego wydania. Konsekwencją tego stanowiska, zgodnego z poglądem wyrażonym w uchwale całej Izby Karnej SN z 15.11.1930 r. II PR 173/30 - jest, że takie orzeczenie nie może zostać unieważnione lub uchylone z mocy konstytutywnego orzeczenia sądu bowiem jest ono nieważne z mocy prawa. Stwierdzenie nieważności następuje zatem na podstawie deklaratoryjnego orzeczenia sądu - wywołującego skutki *ex tunc* nie zaś *ex nunc* (vide: Polski Proces Karny, Stanisław Śliwiński, Warszawa 1959 r. str. 234, a także Kodeks

Postępowania karnego komentarz, Dom Wydawniczy ABC
1998, Z. Gostyński t.I.str. 373 teza 4 /

Przedstawione zagadnienie należy także oceniać w aspekcie zasady równości obywateli wobec prawa wyrażonej w art.32 Konstytucji RP. Prawomocne orzeczenia dotknięte uchybieniami, które powinny skutkować stwierdzeniem nieważności a nie należącymi do katalogu przesłanek kasacyjnych lub powodujących wznowienie postępowania - mogą bowiem nadal wywoływać dla obywatela skazanego na mocy takiego wadliwego orzeczenia negatywne skutki prawne.

Reasumując, zważywszy na zarysowujące się rozbieżności w orzecznictwie Izby Karnej Sądu Najwyższego mogące powodować istotne wątpliwości w stosowaniu w praktyce instytucji nieważności orzeczeń unormowanej w art.101 i następnych Kodeksu postępowania karnego z 1997r., udzielenie odpowiedzi na postawione na wstępie niniejszego wniosku pytanie staje się niezbędne.

ZASTĘPCA
Rzecznika Praw Obywatelskich
dr Jerzy Świątkiewicz